

Тематичний розділ: **ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ
ПІДПРИЄМСТВАМИ**

УДК 658.5

Ушкальов В. В.

к. е. н., доцент

кафедри економіки підприємства та менеджменту

Харківського національного економічного університету

ім. С. Кузнеця

**СТРУКТУРА КРЕАТИВНОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ
ЇЇ ФОРМУВАННЯ
THE STRUCTURE OF CREATIVITY AND ECONOMIC ASPECTS
OF ITS FORMATION**

У статті визначено структурні елементи креативності, як провідної компетентності персоналу підприємства. Досліджено існуючі підходи до формування креативності. Визначено особливості економічної оцінки заходів з її формування. Запропоновано підхід до оптимізації витрат на формування креативної компетентності. Результати дослідження можуть бути використані для оптимізації планування розвитку персоналу.

Ключові слова: креативність, компетентність, формування компетентності, економічна ефективність заходів з навчання, оптимізація витрат.

В статье определены структурные элементы креативности, как ведущей компетентности персонала предприятия. Исследованы существующие подходы к формированию креативности. Определены особенности экономической оценки мероприятий по ее формированию. Предложен подход к оптимизации расходов на формирование креативной компетентности. Результаты исследования могут быть использованы для оптимизации планирования развития персонала.

Ключевые слова: креативность, компетентность, формирование компетентности, экономическая эффективность мероприятий по обучению, оптимизация затрат.

The article are considered the structural elements of creativity as the leading competence of the personnel enterprise. Existing approaches to the formation of creativity are investigated. The economic features of its formation are determined. The approach to optimization of expenses for the formation of creative competence is offered. Research results can be used to optimize staff development planning.

Key words: creativity, competence, competence formation, economic efficiency of educational activities, cost optimization.

Постановка проблеми. Зростаюча невизначеність зовнішнього середовища, геополітичні зміни, зростання кількості інформації та постійне ускладнення соціально-економічних процесів у поєднанні з швидким розвитком технологій обумовлюють необхідність радикальних змін у всій системі світового господарювання, та зокрема – у розумінні ролі людини в процесах суспільного виробництва. Всесвітній економічний форум 2016 року у своєму звіті «The Future of Jobs» визначив основні компетентності, що мають стати в найближчому майбутньому основою подальшого економічного розвитку [0]. В умовах суспільства споживання, характерною особливістю якого є дефіцит на інновації, однією з провідних компетентностей визначено креативність. Будучи комплексним особистісним утворенням, що визначає можливості людини до створення нового, креативність є явищем, яке вже тривалий час знаходиться у фокусі уваги вчених різних галузей науки. Проте економічні аспекти формування цієї компетентності залишаються недостатньо дослідженими і потребують подальшого з'ясування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідженню креативності присвячена значна кількість робіт як в межах психології, так і в інших соціальних науках. Теоретичні уявлення про

креативність як сукупність властивостей мислення людини з часів Д. Гілфорда та Е. Торренса [2] зазнали значних змін та трансформацій: предметом досліджень стали креативний процес, креативний продукт, креативна особистість та креативне середовище [3]. В межах кожного з напрямів дослідження визначено фактори, що обумовлюють її появу та розвиток. Значна кількість досліджень присвячена інструментальному забезпеченню креативності [4; 5]. Втім, не зважаючи на чисельність накопичених знань щодо проявів та властивостей креативності, існує суттєва нестача досліджень формування креативної компетентності, та зокрема – нестача підходів до визначення економічних аспектів її формування.

Постановка завдання. Метою дослідження є уточнення структури креативної компетентності, та на цій основі – визначення економічної доцільності заходів щодо її формування і розвитку шляхом побудови економіко-математичної моделі.

Викладення основного матеріалу дослідження.

Існуючі в психології та соціальних науках підходи до розуміння креативності базуються на розумінні її як особистісної якості, здібності або інтегральної особистісної якості, що характеризує творчі здібності людини [6]. Ця здібність визначає можливості людини щодо отримання оригінальних нових результатів чи прийняття нестандартних рішень.

Розуміння креативності як особистісної властивості чи здібності, втім, є дуже обмеженим, і не дає можливості визначити усі прояви та чинники цього багатоаспектного явища. П. Торренс запропонував більш гнучкий підхід до аналізу креативності, зробивши предметом дослідження креативності не тільки особисті якості, а й сам креативний процес. На його думку креативний процес містить цілу низку когнітивно-емоційних дій, таких як відчуття труднощів та проблем, виявлення прогалин та протиріч в інформації, формулювання гіпотез, перевірка гіпотез, узагальнення результатів [2]. Визначення цих елементів когнітивної діяльності дозволяє говорити про можливості щодо цілеспрямованого формування креативності, проте

взаємозв'язки елементів та їх вага в структурі креативності та в досягненні креативних результатів залишаються невизначеними.

Дж. Л. Адамс поділяє креативність на первинну та вторинну. При цьому первинна креативність розуміється як здатність генерувати ідеї шляхом імпровізації, творчого осяяння, а вторинна – це творча здатність, за якої відкриття здійснюються шляхом логіки, на основі аналізу та дослідження вже відомих даних [5]. Подібний підхід дозволяє розрізняти несвідомі та свідомі креативні дії, і на основі останніх – технологізувати процес креативної творчості. Пошуку ефективних технік і інструментів присвячена значна увага дослідників у сфері креативності. Привабливість ідея формалізувати творчість, втім, залишилась реалізованою не повною мірою: кількість відкритих креативних інструментів є вражаючою, проте універсальних інструментів креативності не знайдено [4]. Не зважаючи на це, формування певних принципів та підходів на тлі досконалого знання можливостей креативних інструментів дозволяє на думку Е. Боно вирішити будь-яку творчу задачу. Оволодіння ж інструментами та принципами організації когнітивних процесів, що спроможні призвести до нових ефективних та нетривіальних рішень – актуалізує пошук можливостей щодо формалізації процесу навчання креативності та формування креативної компетентності.

Розглядати креативність як здібність, що дозволяє особистості діяти результативно та творчо, мобілізуючи та актуалізуючи знання в ситуації невизначеності для вирішення творчих завдань – саме так пропонує розуміти креативну компетентність А. В. Хуторський [5]. Таке розуміння креативної компетентності визначає контекст її застосування, надає певні можливості для оцінки рівня компетентності та зводить увесь процес формування компетентності до розвитку задатків та здібностей. Однак такий підхід містить значну долю невизначеності та нетехнологічності у аспекті формування компетентності: в наслідок того, що наявність здібності не є гарантованою умовою отримання результату, а виступає лише передумовою успішного оволодіння певним видом діяльності [6], виникає необхідність у

додатковій конкретизації умінь, наявність яких дозволяла б реалізувати зазначену здібність та отримувати креативні результати.

Дещо більш розширене тлумачення змісту креативної компетентності пропонують Д. Ерпенбек та М. Зауер. До її структури вони відносять такі аспекти, як:

методичний – техніки вирішення проблеми за допомогою проблемного й абстрактного мислення, риторики, здатності до аналізу тощо;

процесуальний – методи, принципи, техніки та форми генерування ідей та прийняття рішення, які піддаються впливу і управлінню;

особистісний – якості особистості: креативність, комунікабельність, мотивація тощо;

панорамний – умови формування компетентності та взаємодії усіх учасників цього процесу [8].

Безумовно за такого розуміння сам процес формування креативної компетентності набуває внутрішньої логіки, що пов'язує формування особистісних утворень з оволодінням технологічним інструментарієм. Втім, виділення в окрему групу особистісних якостей, що мають самостійні механізми формування, залишає даний аспект на тому ж рівні відсутності можливостей щодо інструментального забезпечення цілеспрямованого формування умінь, які б забезпечили гарантовану результативність креативного процесу.

Крім того, результативність креативного процесу обумовлюється не тільки внутрішньоособистісними чи процесуальними характеристиками креативного процесу. Проявам креативності за Дж. Л. Адамсом можуть заважати певні перепони, до яких він відносить: перцептивні блоки, емоційні блоки, культурні блоки, інтелектуальні блоки та блоки самовиразу [5].

Виходячи з цього, логічно припустити, що необхідним елементом креативної компетентності є вміння, які дозволяють долати зазначені блоки та перепони.

Узагальнюючи існуючі підходи і розглядаючи креативність як компетентність особистості в генеруванні нового, до її елементів структури слід віднести:

- 1) розуміння проблеми та постановку цілі;
- 2) уміння обирати релевантну інформацію та опрацьовувати її;
- 3) уміння формувати психологічні творчі стани та керувати ними;
- 4) уміння забезпечувати творчі умови та усувати чинники, що блокують творчість;
- 5) уміння забезпечувати мотивацію до творчості;
- 6) володіння інструментами, техніками та методами генерування ідей;
- 7) уміння оцінювати нові ідеї та приймати рішення, що стосуються вибору найбільш перспективних варіантів.

Формування креативної компетентності можливо розглядати як досягнення певного рівня сформованості елементів означеної структури, зміст кожного з яких складає сформованість умінь володіння конкретними методами, технологіями та інструментами, що застосовуються під час пошуку креативного рішення. Оскільки існує значна кількість інструментів, технік та методів, що дозволяють вирішувати завдання за кожним з елементів, а їх ефективність є ситуативною або пов'язаною з індивідуальними особливостями певної конкретної людини, оволодіння усіма зазначеними інструментами креативності не представляє практичного сенсу. Раціональним рішенням у такому випадку буде оволодіння лише обмеженим колом певних креативних інструментів, що надавали б змогу забезпечити вирішення креативних завдань у певній сфері діяльності чи певному класі типових виробничих ситуацій. Введення такого «еталону» креативної компетентності працівника значно спрощує завдання оцінки рівня її сформованості, та полегшує вибір засобів для досягнення її достатнього рівня.

За умови, що формування умінь за елементом зазначеної структури потребує певних визначених витрат на навчання, яке відбувається протягом певного

інтервалу часу, в загальному випадку забезпечення сформованості креативної компетентності може бути формалізовано як пошук граничного значення (необхідного рівня креативної компетентності персоналу) або мінімуму цільової функції за наявності певного бюджету часу, де змінними виступають елементи структури компетентності, а обмеженнями – час, наявні креативні вміння чи інші ресурси, що по суті становить задачу лінійного програмування з розподілу ресурсів. При цьому вихідними параметрами моделі є:

n – кількість елементів креативної компетентності працівника;

m – кількість елементів креативної компетентності, що необхідно сформувати;

a_i – висхідний стан сформованості елементу компетентності у працівника за елементом, A_i ($i = \overline{1, n}$);

b_j – цільовий стан сформованості елементу компетентності у працівника за елементом, B_j ($j = \overline{1, m}$);

c_{ij} – вартість навчання за елементом компетентності B_j ;

Цільовими параметрами є:

x_{ij} – планові витрати на навчання за елементом A_i під час досягнення цільового стану B_j ;

$K(X)$ – загальні витрати на формування креативної компетентності у працівника.

$$K(X) = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m c_{ij} x_{ij} \rightarrow \min \quad (1.1)$$

Перелік інструментів, технік та методів, якими повинен володіти працівник за кожним елементом може різнитися в залежності від специфіки діяльності чи можливостей організації: оволодіння широким колом інструментів – збільшує можливості працівника у виборі засобів вирішення завдань на

кожному етапі, проте не є головним пріоритетом, оскільки в даному випадку не кількість застосованих інструментів визначає кінцевий результат. Цей перелік може складатися кадровими службами організацій з урахуванням специфіки ситуацій, у яких персонал буде вирішувати творчі завдання. Також на вибір інструментів можуть впливати просторові, часові чи бюджетні можливості організації щодо доступу до тих або інших інструментів (наприклад, вартість тренінгів щодо управління творчими станами, як правило, є більшою за вартість навчальних заходів з постановки цілей чи прийняття рішень. Представленість на ринку навчальних технологій фахівців, що могли б забезпечити достатній рівень управління станами є значно меншою).

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, застосування структурно-елементного підходу до формування креативної компетентності дозволяє представити формування креативної компетентності як процес формування конкретних умінь за елементами, що в контексті вирішення завдань розвитку персоналу організації представляє можливість оптимізації програм навчання за критеріями доцільності й вартості навчання шляхом використання методів лінійного програмування, та дозволяє спростити оцінку досягнутого рівня креативної компетентності працівника порівнянням з еталонним набором креативних умінь.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. The Future of Jobs : reports [Electronic resource] // World Economic Forum. – Access mode : <http://reports.weforum.org/future-of-jobs-2016/shareable-infographics/>
2. Torrance E. P. The Torrance Test of creative thinking: Technicalnorm manual. III, 1974.
3. Торшина, К.А. Современные исследования проблемы креативности в зарубежной психологии / К. А. Торшина // Вопросы психологии. – 1998. – №4. – 1998. – С. 123-133.
4. Боно Э. Серьёзное творческое мышление / Э. Боно // Пер. с англ. Д. Я. Онацкая. – Мн.: ООО «Попурри», 2005. – 416 с.
5. Адамс Дж. Л. Разблокируй свой разум : техника поиска оригинальных решений сложных проблем и генерации гениальных идей / Дж. Л. Адамс ; пер. с англ. – 4-е изд. – М. : Эксмо, 2008. – 352 с.
6. Психологический словарь / Под общ. науч. ред. П. С. Гуревича. – М. : ОЛМА Медиа Групп, ОЛМА ПРЕСС Образование, 2007. – 800 с.
7. Хуторской А. В. Ключевые компетенции: Технологии конструирования /А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – №5. – С.55 – 62.
8. Erpenbeck J., Sauer M. Das Forschungs- und Entwicklungsprogramm „Lernkultur Kompetenzentwicklung“. In: Arbeitsgemeinschaft Qualifikations-Entwicklungs-Management (Hrsg.): Kompetenzentwicklung 2000: Lernen im Wandel – Wandel durch Lernen. Münster , 2000.

REFERENCES:

1. The Future of Jobs : reports [Electronic resource] // World Economic Forum. – Access mode : <http://reports.weforum.org/future-of-jobs-2016/shareable-infographics/>
2. Torrance E. P. The Torrance Test of creative thinking: Technicalnorm manual. III, 1974.

3. Torshyna K. A. (1998) Sovremennyye issledovaniya problemy kreativnosti v zarubezhnoy psikhologii [Modern research on the problem of creativity in foreign psychology] / K. A. Torshina // Voprosy psikhologii. – №4. – pp. 123-133.
4. Bono E. (2005) Ser'yoznoye tvorcheskoye myshleniye [Serious creativity] / E. Bono // Per. s angl. D. YA. Onatskaya. – Minsk : OOO «Popurri».
5. Adams Dzh. L. (2008) Razblikiruy svoy razum : tekhnika poiska original'nykh resheniy slozhnykh problem i generatsii genial'nykh idey [Unlock your mind: the technique of finding original solutions to complex problems and generating brilliant ideas] / Dzh. L. Adams ; per. s angl. – 4-ye izd. – Moskva : Eksmo.
6. Psikhologicheskiy slovar' [Psychological dictionary] (2007) / Pod obshch. nauch. red. P. S. Gurevicha. – Moskva : OLMA Media Grupp, OLMA PRESS Obrazovaniye.
7. Khutorskoy A. V. (2003) Klyuchevyye kompetentsii: Tekhnologii konstruirovaniya [Key Competencies: Design Technologies] /A. V. Khutorskoy // Narodnoye obrazovaniye. – №5. – pp. 55 – 62.
8. Erpenbeck J., Sauer M. (2000) Das Forschungs- und Entwicklungsprogramm „Lernkultur Kompetenzentwicklung“. In: Arbeitsgemeinschaft Qualifikations-Entwicklungs-Management (Hrsg.): Kompetenzentwicklung 2000: Lernen im Wandel – Wandel durch Lernen. Münster .